

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Лугувий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигтина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

²⁶ Там само. С.33; рис. 20, 8-16.

²⁷ Burdo N. Anthropomorphic plastic art of Trypillia culture: dialectic of similarities and differences. Anthropomorphism and symbolic behaviour in the Neolithic and Copper Age communities of South-Eastern Europe. Suceava, 2014. S. 303-364.

²⁸ Товкайло М. Т., Фоменко В. М. Вказ. пр.

²⁹ Фоменко В. М., Бурдо Н. Б., Спіщина Л. Багатошарова пам'ятка Ташлик II // АДУ. Колекції наукових фондів Інституту археології НАН України. Результати досліджень. 1 (12). Київ, 2014. Рис. 2, 8.

³⁰ Ковальова І. Ф. Статуетки Зеленогайського комплексу антропоморфної пластики // Енциклопедія Трипільської цивілізації. Т. II. Київ, 2004. С. 496-498.

³¹ Ковальова І. Ф. Статуетки серзліївського типу // Енциклопедія Трипільської цивілізації. Т. II. Київ, 2004. С. 498-499.

³² Бурдо Н. Б. Реалистическая пластика культурного комплекса Триполье–Кукутень. Saarbrücken: Lambert Academic Publishing, 2013. С. 343.

³³ Манзура И. В. Манзура И. В. Культуры степного энеолита // Древние культуры Северо-Западного Причерноморья. Одесса, 2013. С. 131, рис. 20, 21.

П. Бьяджи (Венеция)

МАЛОИЗВЕСТНЫЕ МАТЕРИАЛЫ К ХРОНОЛОГИИ ГРОТА БУРАН-КАЯ III (УКРАИНА)

В 2006 г. в рамках совместного проекта (автор – Италия, Л. Л. Зализняк – Украина, С. Козловский – Польша) была получена серия радиоуглеродных дат. Поскольку целью проекта было создание радиоуглеродной хронологии мезолита Украины, результаты датирования были оценены как неудовлетворительные – целый ряд определений далеко выходил за пределы общепринятых временных границ среднекаменного века (из 10 дат лишь две пришлось на первую половину голоцена). Даты были опубликованы в тезисах докладов геологической конференции¹ и остались сравнительно мало замеченными. С того времени накопились новые данные (стратиграфические наблюдения, серии радиоуглеродных определений, новые взгляды на систему типологических аналогий и т.д.), которые позволяют по-новому взглянуть на даты, полученные в 2006 г., вписать их в новые информационные контексты разной степени значимости. Именно этому и посвящена данная работа.

Буран-Кая III. Без преувеличения знаменитый крымский памятник исследовался группой ученых под общим руководством А. А. Яневича (1990-2001, 2009-2011) и стал известен благодаря

интерстратификации «переходной индустрии» (восточного селета), среднего палеолита (микока) и раннего верхнего палеолита (ориньяка)². Всего в последовательности прослежено 20 археологических слоев. В частности, видимо, к плейстоцену относятся слои: 4, 4а – свидерской культуры; 5-1 – шан-коба; 5-2, 6-1, 6-2 – граветт или эпиграветт; 6-3, 6-4, 6-5 – ориньяк; А – ближе неопределимый палеолит; В, В1 – микок; С – восточный селет; D, Е – ближе неопределимый палеолит.

В. П. Чабай в работе 2012 г. привел 23 радиоуглеродные даты из четырех лабораторий по последовательности Буран-Каи III³. Если слои микока и селета, свидера и шан-кобы находили свое место в хронологии памятника, то лежащие между ними слои 5-2, 6-1, 6-2, 6-3, 6-4, 6-5 получили серии дат, охватывающих 40-32 тыс. (калиброванных) лет до н.э. Таким образом, они датированы не только ранее, чем ожидалось по типологии кремневых и костяных орудий труда, происходящих из этих слоев. Они датировались ранее, чем нижележащие комплексы микока и восточного селета (слои В и С).

В 2013 году С. Пеан и соавторы предложили новую версию хронологии Буран-Каи III⁴. Она опиралась на новые 24 радиоуглеродные даты, полученные по 17 костным образцам в трех разных лабораториях. Новые даты обладали более высокой степенью когерентности, нежели предыдущие серии определений. Они отодвигали вглубь веков время заселения грота носителями восточного селета и микока (44-40,4 тыс. (калиброванных) лет до н.э). Свою хронологическую позицию при таком удревнении находили ориньякские слои 6-5, 6-4 и 6-3. Также осмысленную хронологию удавалось реконструировать и для граветтских слоев 5-2, 6-1 и 6-2. Эти слои раннего верхнего палеолита датировались 40,4-33,5 тыс. (калиброванных) лет до н.э. Интересно, что из этих слоев происходили человеческие остатки, по которым были сделаны прямые радиоуглеродные определения. Даты указывали на то, что остатки человека из Буран-Каи III – одни из самых ранних в Европе.

Вновь публикуемая дата 2006-го года GrA-33122 31750±290 BP (d13C-18.73)⁵ явилась результатом анализа кости животного (неопределенного вида) из «слоя 5», глубина 120 см, и была направлена на выявление хронологии шан-кобинского обитания на Буран-Кае III. Она, очевидно, далеко выходит за пределы диапазона существования шан-кобинской индустрии. Последняя на Буран-Кае III была датирована двумя конвенционными датами из Киевской радиоуглеродной лаборатории по слою 5-1 в рамках 11500-10800 (калиброванных) лет до н.э.⁶ – Рис. 1.

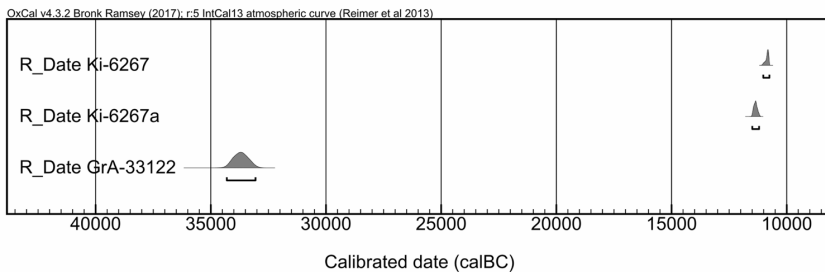

Рис. 1. Калибровка даты GrA-33122 в сравнении с датами для шан-кобинского слоя Буран-Кай III (Чабай, 2012). График создан в программе OxCal (Bronk Ramsey 2009).

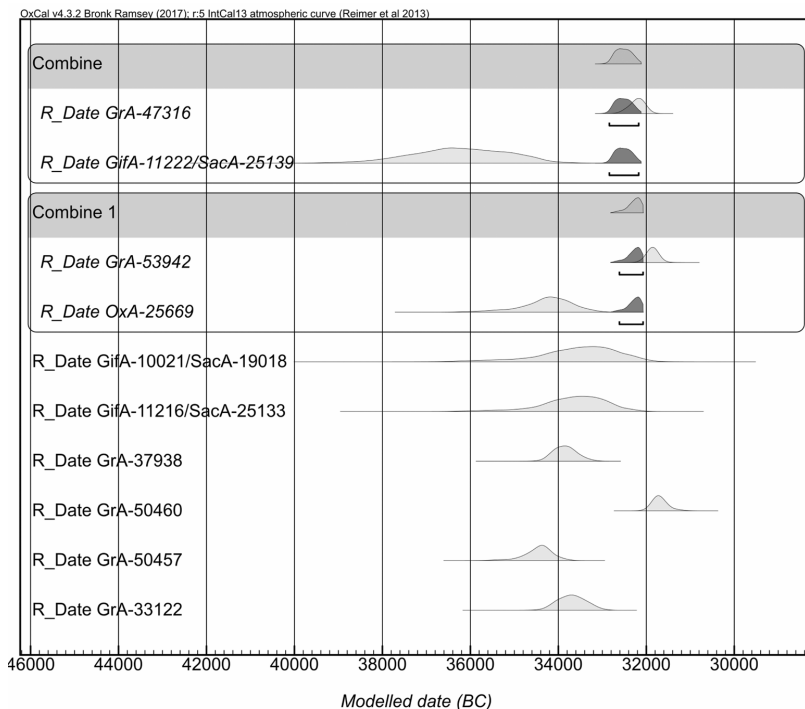

Рис. 2. Место даты GrA-33122 среди серии дат по граветским слоям Буран-Кай III (Pean et al. 2013). График создан в программе OxCal (Bronk Ramsey 2009).

Примечательно, что дата осталась незамеченной исследователями Буран-Каи III. Она явно относится к группе аномально ранних дат для слоев 5 и 6. Хотя образец для даты отбирался из шан-кобинского горизонта слоя 5, сейчас можно предполагать, что на самом деле он связан с граветтским горизонтом того же слоя. Она близка к датам, полученным группой исследователей в 2012 гг. по слою 5-2⁷. Также статистически подобные результаты происходят из нижележащих однокультурных отложений – 6-1 и 6-2 (Рис. 2). В целом, они могут быть скомбинированы вокруг даты 34010-33635 лет (калиброванных) до н.э.

Хронология Буран-Каи III по С. Пеану и соавторам на сегодня является лишь одним из возможных вариантов решения действительно сложных проблем, поставленных этим уникальным памятником, лишь гипотезой, нуждающейся в дальнейшей разработке (А. Яневич, личное общение). Однако примечательно, как независимо полученное определение GrA-33122 31750±290 BP, казалось бы «полностью ошибочное», приобретает новый смысл в контексте нового масштабного датирования памятника. Эта дата неожиданно может быть одним из доказательств весьма раннего пребывания людей современного типа в Крыму, одного из самых ранних в рамках Европы в целом. Недавнее обобщающее исследование называет соответствующие слои Буран-Каи III среди самых ранних граветтских памятников в Европе.

Выводы. Вопреки распространенному в среде археологов мнению, в большинстве случаев радиоуглеродное датирование не может быть просто «неверным». Содержание радиоактивного углерода в образце – результат измерения, установленный методами естественных наук. Его несоответствие ожиданиям, вытекающим из контекста отбора, само по себе нуждается в объяснении. Устранить внешние факторы ошибки в физической лаборатории гораздо проще, чем при археологических раскопках – просто ввиду намного большей сложности предмета изучения в последнем случае. Эпизоды таких ошибок в радиоуглеродных лабораториях известны – и факторы ошибки были изолированы и учтены при дальнейшем датировании⁸.

Несоответствие определения C14 традиционным хронологиям несет в себе новое знание, некий эвристический потенциал, который может касаться сложных проблем постдепозиционных трансформаций археологического источника, природы его формирования, характеристик отобранного образца и степени его связи с вмещающим контекстом. Эвристический потенциал «неправильной» даты

открывается иногда лишь по прошествии какого-то времени, однако автор уверен – со временем каждая дата может быть объяснена.

Благодарности. Автор признателен Л. Л. Зализняку за предоставленные образцы, А. А. Яневичу – за информирование о современном состоянии проблем хронологии Буран-Кай III, Д. В. Киосаку – за перевод текста.

¹ Biagi P., Zaliznyak L., Kozłowski S. Old problems and new perspectives for the radiocarbon chronology of the Ukrainian Mesolithic? In *UNESCO - IUGS - IGCP - INQUA IGCP 521-481 Joint Meeting and Field Trip*. Gelendzhik, Kerch, 8-17 September 2007 / Moscow, 2007. P. 27-30.

² Yanevich A.A., Stepanchuk V.N., Cohen Yu. 1996. BuranKaya III and Skalistiy Rockshelter: two new dates

Late Pleistocene sites in the Crimea. *Préhistoire Européenne* 9:315–24; Marks A. E. 1998. A new Middle to Upper Paleolithic “transitional” assemblage from Buran-Kaya III, Level C, eastern Crimea: a preliminary report. In: Otte M, editor. *Préhistoire d’Anatolie, Genèse de deux mondes*, I. Liège: ERAUL, 85. p 353–66; Marks A.E., Monigal K. 2000. The Middle to Upper Paleolithic interface at Buran-Kaya-III, Eastern Crimea. In: Orschiedt J, Weniger G.C, editors. *Neanderthals and Modern Humans - Discussing the Transition: Central and Eastern Europe from 50,000-30,000 BP*. Mettmann: Neanderthal Museum. p. 212–26; Monigal K. 2004. Introduction to the site of Buran-Kaya III. In: Chabai V.P., Monigal K., Marks A.E., editors. *The Middle Paleolithic and Early Upper Paleolithic of Eastern Crimea*. Liège, 104. p. 3–18.

³ Чабай В. П. Доля останніх неандертальців Східної Європи // *Археологія*. - 2012. - № 3. - С. 15.

⁴ Péan, S., S. Puaud, L. Crépin, S. Prat, A. Quiles, J. van der Plicht, H. Valladas, A. J. Stuart, D. G. Drucker, M. Patou-Mathis, F. Lanoë & A. Yanevich, 2013. The Middle to Upper Paleolithic Sequence of Buran-Kaya III (Crimea, Ukraine): New Stratigraphic, Paleoenvironmental, and Chronological Results. *Radiocarbon*, 55(2-3), 1454-69.

⁵ Biagi P., Zaliznyak L., Kozłowski S... p.27.

⁶ Чабай В. П. 2012 С. 15. Калибровка в программе Oxcal 4.3. Bronk Ramsey, C. (2009). Bayesian analysis of radiocarbon dates. *Radiocarbon*, 51(1), 337-360.

⁷ Péan, S., S. Puaud, L. Crépin, S. Prat, A. Quiles, J. van der Plicht, H. Valladas, A. J. Stuart, D. G. Drucker, M. Patou-Mathis, F. Lanoë & A. Yanevich, 2013. p. 1461.

⁸ Bayliss A, Beavan N, Hamilton D, Köhler K, Nyerges ÉÁ, Bronk Ramsey C, Dunbar E, Fecher M, Goslar T, Kromer B, Reimer PJ, Bánffy E, Marton T, Oross K, Osztás A, Zalai-Gaál I & Whittle A (2016) Peopling the past: creating a site biography in the Hungarian Neolithic, *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission*, 94, pp. 23-91.

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эппалеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотная статуэтка римского воина из Картала...	481
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиря в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межи річчя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622